

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

**ΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΤΗΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΤΑΞΗ**

**ATTITUDES AND PERCEPTIONS OF GREEK PRIMARY SCHOOL TEACHERS
TOWARDS INCLUSIVE EDUCATION FOR STUDENTS WITH SPECIAL
EDUCATIONAL NEEDS IN THE REGION OF THESSALONIKI**

ΤΟΥ

Πατσίκας Βασίλειου

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
Στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
Του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών
Με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της
Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1^{ος} Επιβλέπων: ΤΑΒΟΥΛΑΡΗ ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ, ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΑ ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ Ι.Π.Τ.Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.

«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

2^{ος} Επιβλέπων: ΚΑΡΑΜΠΑΤΖΑΚΗ ΖΩΗ, ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ Ι.Π.Τ.Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.

«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

3^{ος} Επιβλέπων: ΚΟΡΡΕ ΕΙΡΗΝΗ, ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΔΠΘ

Αθήνα

2021

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότεροι ερευνητές ασχολούνται με την συμπεριληπτική εκπαίδευση. Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία διερεύνησε τις στάσεις και τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας γενικής εκπαίδευσης του νομού Θεσσαλονίκης για την συμπερίληψη των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην γενική τάξη.

Στην έρευνα συμμετείχαν 152 εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης από σχολεία του νομού Θεσσαλονίκης. Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν ένα ερωτηματολόγιο το οποίο αποτελούνταν από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος οι εκπαιδευτικοί έπρεπε να συμπληρώσουν τα ατομικά και δημογραφικά στοιχεία τους, ενώ στο δεύτερο οι εκπαιδευτικοί απαντούσαν σε 28 ερωτήσεις με 5/βάθμια κλίμακα τύπου Linkert, το ερωτηματολόγιο MTAI (My Thinking about Inclusion) (Stoiber et al., 1998).

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι βασικές αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για την συμπερίληψη ήταν ουδέτερες προς θετικές. Οι αντιλήψεις αυτές βέβαια φάνηκε να επηρεάζονται από την ηλικία, τα χρόνια υπηρεσίας, την κατάρτιση από την συμμετοχή σε μεταπτυχιακά ή διδακτορικά προγράμματα σπουδών σχετικά με την ειδική αγωγή ή την σχολική ψυχολογία και την γνώση του νομικού πλαισίου της Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης. Από την άλλη το φύλο, η ειδικότητα, ο αριθμός των διαγνωσμένων μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, η κατοχή δεύτερου πτυχίου, και η προηγούμενη εμπειρία στην διδασκαλία μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν επηρέασαν τις στάσεις των εκπαιδευτικών.

Λέξεις – Κλειδιά: στάσεις και αντιλήψεις εκπαιδευτικών, συμπεριληπτική εκπαίδευση, μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, σχολεία γενικής εκπαίδευσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abbott, L. (2006). Northern Ireland headteachers' perceptions of inclusion. *International Journal of Inclusive Education*, 10, 627–43.
doi:10.1080/13603110500274379
- Agbenyega, J., S. (2011). Building new identities in teacher preparation for inclusive education in Ghana. *Current issues in Education*. 14 (1).
- Ainscow, M. (2005). Developing inclusive education systems: What are the levers for change? *Journal of Educational Change*, 6(2), 109-124. doi:10.1007/s10833-005-1298-4
- Avramidis, E., & Kalyva, E. (2007). The influence of teaching experience and professional development on Greek teachers' attitudes towards inclusion. *European Journal of Special Needs Education*, 22(4), 367–389.
<https://doi.org/10.1080/08856250701649989>
- Avramidis, E., Bayliss, P. & Burden, R. (2002). Inclusion in action: An in-depth case study of an effective inclusive secondary school in the south-west of England. *International Journal of Inclusive Education*, 6(2), 143-163. doi:10.1080/13603110010017169
- Avramidis, E., Bayliss, P. & Burden, R. (2000). A survey into mainstream teachers attitudes towards the inclusion of children with special education needs in the ordinary school in one local education authority. *Educational Psychology*, 20(2), 191-225.
- Avramidis, E. & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: A review of the literature. *European Journal of Special Needs Education*, 17, 129-147. doi:10.1080/08856250210129056
- Baranauskienė, I., & Saveikienė, D. (2018). Pursuit Of Inclusive Education: Inclusion Of Teachers In Inclusive Education. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference*, 2, 39.
doi:10.17770/sie2018vol1.3385

- Barton, L. (2004). The politics of Special Education : A necessary or irrelevant approach ?. *Counterpoints*, 270, 63-75
- Batsiou, S., Bebetos, E., Panteli, P., & Antoniou, P. (2008). Attitudes and intention of Greek and Cypriot primary education teachers towards teaching pupils with special educational needs in mainstream schools. *International Journal Of Inclusive Education*, 12(2), 201-219. doi: 10.1080/13603110600855739
- Bohner, G., & Dickel, N. (2011). Attitudes and Attitude Change. *Annual Review Of Psychology*, 62(1), 391-417. doi: 10.1146/annurev.psych.121208.131609
- Bothma, M., Gravett, S., & Swart, E. (2000). Attitudes of primary school teachers towards inclusive education. *South African Journal Education* 20(3), 200- 203.
- Bradshaw, L. & Mundia, L. (2006). Attitudes to and concerns about inclusive education: Bruneian inservice and preservice teachers. *International Journal of Special Education* 21 (1) 35-41.
- Cook, B. G. (2001). A Comparison of Teachers' Attitudes Toward Their Included Students with Mild and Severe Disabilities. *The Journal of Special Education*, 34(4), 203-213. doi:10.1177/002246690103400403
- Czyz, A. (2018). An Analysis of Polish Teachers Attitudes towards Inclusive Education. *Future Human Image*, (10), 4-19. doi:10.29202/fhi/10/1
- De Boer, A., Pijl, S., & Minnaert, A. (2011). Regular primary schoolteachers' attitudes towards inclusive education: a review of the literature. *International Journal Of Inclusive Education*, 15(3), 331-353. doi: 10.1080/13603110903030089
- De Boer, A., Pijl, S., & Minnaert, A. (2012). Students' attitudes towards peers with disabilities: A review of the literature. *International Journal of Disability, Development and Education*, 59(4), 379-92
- Dewsbury *, G., Clarke, K., Randall, D., Rouncefield, M., & Sommerville, I. (2004). The anti-social model of disability. *Disability & Society*, 19(2), 145-158. doi: 10.1080/0968759042000181776

- Donghua, G. (2009). *Teachers attitudes toward kindergarten inclusion in China* (Doctoral Dissertation). The Pennsylvania State University, Pennsylvania.
Ανακτήθηκε από <https://etda.libraries.psu.edu/catalog/10150>.
- Fakolade, O. A., Adeniyi, S. O. & Tella, A. (2009). Attitude of teachers towards the inclusion of special needs children in general education classroom: the case of teachers in some selected schools in Nigeria. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 1(3), 155- 169.
- Fazal, R. (2012). Readiness for Inclusion in Pakistani Schools: Perceptions of School Administrators. *International Journal Social Science and Education*, 2(4), 825-832.
- Findler, L., Vilchinsky, N. & Werner, S. (2007). The Multidimensional Attitudes Scale Toward Persons With Disabilities (MAS): Construction and Validation. *Rehabilitation Counselling Bulletin*, 50(3), 166 – 176. doi:10.1177/00343552070500030401
- Forlin, C., Loreman, T., Sharma, U., & Earle, C. (2009). Demographic differences in changing pre-service teachers' attitudes, sentiments and concerns about inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 13(2), 195–209.
<https://doi.org/10.1080/13603110701365356>
- Gibb, G. S., Young, J. R., Allread, K. W., Dyches, T. T., Egan, M. W. & Ingram, G. F. (1997). A team-based junior high inclusion program: Parent perceptions and Feedback. *Remedial and Special Education*, 18(4), 243-249.
- Glazzard, J. (2011). Perceptions of the barriers to effective inclusion in one primary school: voices of teachers and teaching assistants. *Support for Learning*, 26(2), 56-63. doi:10.1111/j.1467-9604.2011.01478.x
- Johnstone, D. (2001). *An introduction to disability studies*. London, UK: Fulton.
- Kalyva, E., Gojkovic, D. & Tsakiris, V. (2007). Serbian teachers' attitudes towards Inclusion. *International Journal of Special Education*, 22(3), 31-36.

Katıtaş, S., & Coşkun, B. (2020). What Is Meant by Inclusive Education? Perceptions of Turkish Teachers towards Inclusive Education. *World Journal of Education*, 10(5), 18. <https://doi.org/10.5430/wje.v10n5p18>

Kilanowski-Press, L., Foote, C. J., & Rinaldo, V. J. (2010). Inclusion classrooms and teachers: A survey of current practices. *International Journal of Special Education*, 25(3), 43-56.

Krosnick, J. A. & Shuman, H. (1988). Attitude intensity, importance and certainty and susceptibility to response effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 940-952.

Ανακτήθηκε από: <https://pprg.stanford.edu/wpcontent/uploads/1988-Attitude-Intensity-Importance-and-Certainty-and-Susceptibi.pdf>

Lipsky, D. & A. Gartner (1996). Inclusion, school restructuring and the remaking of American society. *Harvard Educational Review* 66 (4), 762 – 796.

Loreman, T. (2002, November). *Teacher education and inclusion*. Paper presented at the Inclusion International World Congress on Inclusion, Melbourne, Australia.

Loreman, T., Earle, C., Sharma, U., & Forlin, C., (2007). The development of an instrument for measuring pre-service teachers' sentiments, attitudes, and concerns about inclusive education. *International Journal of Special Education*, 22(2), 150-159.

Loreman, T., Sharma, U., & Forlin, C. (2013), "Do Pre-service Teachers Feel Ready to Teach in Inclusive Classrooms? A Four Country Study of Teaching Self-efficacy", *Australian Journal of Teacher Education* 38 (1)

Lovey, J. (1998). *Supporting special educational needs in secondary school classroom*. London: Fulton Publications Ltd.

Mangope, B., Kuyini, A., B., Musaruwa, C., Major, T., E., Bramwell, K. & Tiny, B., R. (2018). From Mainstreaming to Inclusion: Have Shifts in Paradigms Improved the Practice of Special Education in Botswana? *Mosenodi Journal* 21(1), 16 – 27.

- Mastropieri, M. & T. Struggs (2001). Promoting inclusion in secondary schools. *Learning Disability Quarterly*, 24, 265 – 274.
- Moberg, S. (2003). Education for all in the North and the South: Teachers' Attitudes Towards Inclusive Education in Finland and Zambia. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 38(4), 417 – 428
- Norwich, B. (2000). Inclusion in education: From concepts, values, and critique to Practice. In H. Daniels (ed.). *Special education re-formed. Beyond rhetoric?*, (pp. 5-30). London: Routledge Falmer Press Ανακτήθηκε από :
https://books.google.gr/books?id=R4SRAGAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Oliver, M. (1996). *Understanding disability: From theory to practice*. Basingstock, UK: Macmillan.
- Pappas, M., Papoutsi, C., & Drigas, A. (2018). Policies, Practices, and Attitudes toward Inclusive Education: The Case of Greece. *Social Sciences*, 7(6), 90.
doi:10.3390/socsci7060090
- Pavitola, L. (2019). Interconnections Between Teachers' Attitude And Inclusive Education. doi:10.15405/epsbs.2019.11.62
- Rakap, S., & Kaczmarek, L. (2010). Teachers' attitudes towards inclusion in Turkey. *European Journal of Special Needs Education*, 25(1), 59-75.
doi:10.1080/08856250903450848
- Rank, A. & Scholz, M. (2015). Teacher Education for Inclusion. In F. Dovigo (ed.). *Special Educational Needs and Inclusive Practices: An International Perspective (Studies in Inclusive Education)*, (pp. 155- 159). Sense Publishers.
- Sakellariou, M., Strati, P., & Emmanouil, K. (2018). Exploring the Attitude of Greek Kindergarten and Primary School Teachers towards Inclusive Education. *Journal of Advanced Research in Social Sciences* 1(1), 43–60.
<https://doi.org/10.33422/jarss.2018.04.25>

- Saloviita, T. (2018). Attitudes of Teachers Towards Inclusive Education in Finland. *Scandinavian Journal Of Educational Research*, 64(2), 270-282. doi: 10.1080/00313831.2018.1541819
- Schmidt, M. & Vrhovnik, K. (2015). Attitudes of Teachers Towards the Inclusion of Children with Special Needs in Primary and Secondary Schools. *Croatian Journal of Rehabilitation Research*, 51(2), 16 – 30.
- Shaukat, S., Sharma, U. & Furlonger, B. (2013). Pakistani and Australian pre-service teachers' attitudes and self-efficacy towards inclusive education. *Journal of Behavioural Sciences* 23 (2)
- Shyman, E. (2016). The Reinforcement of Ableism: Normality, the Medical Model of Disability, and Humanism in Applied Behavior Analysis and ASD. *Intellectual And Developmental Disabilities*, 54(5), 366-376. doi: 10.1352/1934-9556-54.5.366
- Štemberger, T. & Kiswarday, V. R. (2017). Attitude towards inclusive education: the perspective of Slovenian preschool and primary school teachers. *European Journal of Special Needs Education* 33(1), 47 – 58.
doi:10.1080/08856257.2017.1297573
- Stoiber, K. C., Gettinger, M., & Goetz, D. (1998). Exploring factors influencing parents' and early childhood practitioners' beliefs about inclusion. *Early Childhood Inclusion Research Quarterly*, 13(1), 107-124.
- TASH (2011). *TASH and NDSS Partner with CPSD for Congressional Briefing on Education Reform*. Retrieved February 1, 2013 from <http://tash.org/tash-andndss-partner-with-cpsd-for-congressional-briefing-on-education-reform/>
- Tatto, M. T. (1998). The Influence of Teacher Education on Teachers' Beliefs about Purposes of Education, Roles, and Practice. *Journal of Teacher Education*, 49(1), 66–77. <https://doi.org/10.1177/0022487198049001008>
- Triandis, H. C. (2002). Subjective Culture. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(2). doi:10.9707/2307-0919.1021

Tsakiridou, H., & Polyzopoulou, K. (2014). Greek Teachers' Attitudes toward the Inclusion of Students with Special Educational Needs. *American Journal Of Educational Research*, 2(4), 208-218. doi: 10.12691/education-2-4-6

UNESCO (1994). Διακήρυξη της Σαλαμάνκα και πλαίσιο δράσης για την ειδική αγωγή. Παγκόσμια διάσκεψη για την Ειδική Αγωγή. Σαλαμάνκα, Ισπανία, 7-10 Ιουνίου. Έκδοση της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής για την UNESCO.

Unianu, E. (2012). Teachers' attitudes towards inclusive education. *Procedia - Social And Behavioral Sciences*, 33, 900-904. doi: 10.1016/j.sbspro.2012.01.252

Vaughan, G. M., & Hogg, M. A. (2008). *Introduction to social psychology*. Frenchs Forest, N.S.W.: Pearson Education Australia.

Vlachou, A. (2006). Role of special/support teachers in Greek primary schools: a counterproductive effect of 'inclusion' practices. *International Journal of Inclusive Education*, 10(1), 39–58. <https://doi.org/10.1080/13603110500221586>

Warnock, M. (2005), *Special Educational Needs: A New Look*, Impact No.11, Philosophy of Education Society of Great Britain.

Wetherell, M. (1996). (Ed.) *Identities, groups and social issues*, (pp. 175 - 188) Sage Publications of London, Thousand Oaks and New Delhi, Open University Press.

Αγαλιώτης, Ι. (2009). Διδασκαλία παιδιών με δυσκολίες μάθησης και προσαρμογής : οικοπροσαρμοστική προσέγγιση. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα

Αλευριάδου, Α. & Σολομωνίδου, Σ. (2016). Οι απόψεις των εκπαιδευτικών Ειδικής Αγωγής (Τμημάτων Ένταξης και Παράλληλης Στήριξης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης) ως προς την Συνεκπαίδευση. Ανακτήθηκε από:
<https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PRIMEDU395/ALEVRIADOU%20AND%20SOLOMONIDOU%20SUB21.pdf>

Γεωργιάς, Δ. (1995). *Κοινωνική ψυχολογία*. (4η Έκδ.). τ. Α'. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.

Δελλασούδας, Γ. Α. (2003). *Εισαγωγή στην Ειδική Αγωγή Τόμος Α΄: Σχολική Ένταξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Από την θεωρία στην πράξη*. Αθήνα. Άτραπος.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2011). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*. Αθήνα: Πεδίο.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2000). Η αναγκαιότητα της ένταξης: προβληματισμοί και προοπτικές στο Ζώνιου- Σιδέρη Α. (επιμ.), Ένταξη: Ουτοπία ή Πραγματικότητα; Η εκπαιδευτική και πολιτική διάσταση της ένταξης μαθητών με ειδικές ανάγκες. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Κασσωτάκης, Μ., Παπαπέτρου, Σ., & Φακιάλας, Ν. (1999) *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. Αθήνα.

Κόμπος Χ. (1990). *Ο θεσμός της ένταξης παιδιών με ειδικές ανάγκες στα Δημοτικά Σχολεία και οι υποχρεώσεις της κοινωνίας και του Κράτους* δ.δ. Αθήνα σελ. 7 – 8.

Λαχανά, Α. & Ευθυμίου, Μ. (2015). Γιατί συμπεριληπτική εκπαίδευση (Inclusive Education) : Ένα διαφορετικό φιλοσοφικό υπόβαθρο – Ένας διαφορετικός τρόπος σκέψης. *Θέματα Ειδικής Αγωγής*, 69, 3-28.

Μπάρδης Π. (1994). Η ενσωμάτωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Περιεχόμενο και φιλοσοφία της ενσωμάτωσης, στο Παπαδάτος Γ. *Στάσεις απέναντι στο παιδί με ειδικές ανάγκες: Ελληνική παιδική λογοτεχνία της περιόδου 1975- 1992*.

Διεπιστημονικό Ευρωπαϊκό Συμπόσιο τόμος Β΄, Ρόδος 1992, 740 - 751

Πολυχρονοπούλου, Σ. (2012). *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*. Αθήνα: Εκδότης Ιδιωτική.

Πόρποδας, Κ. (1993). Γνωστική ψυχολογία: η διαδικασία της μάθησης. Τόμος Α. Αθήνα

Σούλης Σ. Γ. (2013). *Εκπαίδευση και Αναπηρία*. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία.

Σούλης, Σ. Γ., (2008). *Ένα σχολείο για όλους. Από την έρευνα στην πράξη. Παιδαγωγική της ένταξης*. τ. Β'. Αθήνα : Gutenberg.

Σούλης, Σ. Γ. (2002). *Παιδαγωγική της ένταξης. Από το σχολείο του διαχωρισμού σε ένα σχολείο για όλους*. τ. Α'. Αθήνα : Τυποθήτω – Γιώργος Δάρδανος.

Νομοθεσία

Νόμος 1566 (1985). *Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις*. Φ.Ε.Κ. 167/Τ.Α'/30-11-1985.

Νόμος 2817 (2000). *Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις*. Φ.Ε.Κ. 78/Τ.Α'/14-03-2000.

Νόμος 3699 (2008). *Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Φ.Ε.Κ. 199/Τ.Α'/02-10-2008.